

Robert Kavazović

Filozofski fakultet u Zagrebu, Odsjek za povijest umjetnosti

Izvorni znanstveni rad / *Original scientific paper*
3. 9. 2007.

Majka i dijete - još jedno nepoznato Bukovčevo djelo

Ključne riječi: Harrogate, Montmartre, Messers Vicars Brothers, Samson Fox, Duvall Presbyterian Home, žanr-scena
Key Words: Harrogate, Montmartre, Messers Vicars Brothers, Samson Fox, Duvall Presbyterian Home, genre scène

Ulje na platnu Majka i dijete još je jedno Bukovčevo djelo koje je do danas bilo nepoznato hrvatskoj javnosti. Slika je nastala 1890. godine u Parizu, najvjerojatnije kao narudžba Samsona Foxa, poznatog bogataša, industrijalca i kolekcionara umjetničkih djela iz Harrogatea u Engleskoj. Preko Engleske i Amerike slika je 2006. godine stigla prvi put i u Hrvatsku, gdje se i danas čuva u jednoj privatnoj zbirci. Ovaj rad donosi nekoliko analiza, koje, među inim, ovom Bukovčevom remek-djelu potvrđuju kvalitetu i atribuciju. U velikom Bukovčevu opusu, s posebnim osvrtom na parišku fazu (1877–1893), kada je i naslikana, slika Majka i dijete valorizirana je kao iznimno vrijedno djelo.

Slika *Majka i dijete*, iz ranog dijela Bukovčeva opusa, iz pariške faze (između 1877. i 1893. godine), kompozicijski je određena vertikalno postavljenim pravokutnikom (sl. 1). U prednjem planu, blago naslonjen na nedefiniranu uzvisinu ili usjek u tlu, frontalno, s pomalo kontrapostno izbačenom desnom, a blago unatrag savijenom lijevom nogom, opušteno stoji bosonogi i goloruki ženski lik, mlada majka, lijepa vitka brineta gotovo idealiziranog lica, odjevena u seosku odjeću, s pomalo teatralno podignutim putenim rukama, glave i brižnog pogleda lagano podignutih udesno. Pokušava prihvatiti dražesnu buc mastu djevojčicu plave kose, koja se, poput baroknog *putta*, malo udesno iza nje, nalazi na uzvisini. Djevojčica je nagnuta naprijed, s ispruženim ručicama, pokušava zagrliti majku i popeti se na njena ramena. Majka je odjevena u tamnosmeđu (umbra) haljinu ispod koje se nalazi bijela dekoltirana bluza. Iznad haljine nalazi se nabrana kobaltnoplava pregača. Djevojčica na sebi ima suknjicu (nekoliko nijansi između sivoružičaste i ružičastosmeđe) i bijelu bluzu. Cijeli prizor, uokviren i neprerezan kadrom, smješten je u imaginarnom šumskom pejzažu, u nijansama smeđe i zelene

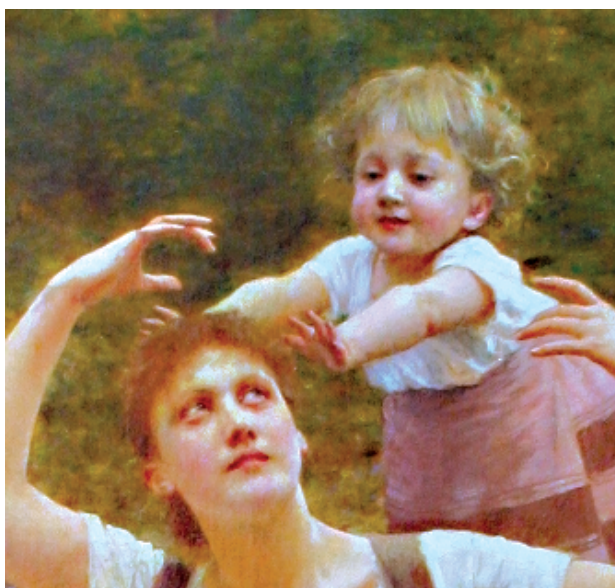
boje već prije viđenog Bukovčeva bukoličkog prostora, s obiljem nedovoljno definiranih raslinja, trave u prednjem te drveća u stražnjem planu. Desno od prikazanih likova, unutar usjeka i ispod uzvisine, izrezan kadrom, iz zemlje viri malen drveni žlijeb iz kojega teče bistra izvorska voda, koja se ulijeva ravno u prepunjeno drveno vjetro, a potom se razlijeva oko njega.

Bukovčevo djelo *Majka i dijete* naslikano je na finom i kvalitetnom lanenom platnu, grundiranim na način tipičan za kraj 19. stoljeća. Format slike je cca 101 x 74 cm. Originalni okvir nije sačuvan pa je slika dobila nešto noviji okvir, ne stariji od tridesetak godina.¹

Majka i dijete, koji dominiraju kadrom, postavljeni su u samo njegovo središte, ističući vertikalnu kompoziciju slike. Kompozicijskoj ravnoteži svakako pridonosi i, po samoj sredini kadra, horizontalno postavljeni rub uzvisine, već spomenutog usjeka u tlu na koji se naslanja majka, a koji s prikazanim likovima tvori grčki križ, tj. osi koordinata slike, koji pak pritom cijeli kadar dijele na četiri gotovo jednaka dijela. Ravnotežu slike narušava samo drveni žlijeb iz kojega istječe voda, te vjetro, koje u donjem de-

1. Vlaho Bukovac, *Majka i dijete*, 1890. (foto: R. Kavazović) / Vlaho Bukovac, *Mother and Child*, 1890. (pfoto: R. Kavazović)

snom kvadrantu slike, zajedno sa žlijebom, razbija pomalo sentimentalnu koncepciju slike te unosi stanoviti ritam (sl. 2).² Bukovac je sliku *Majka i dijete* naslikao u jednom dahu, ne pridajući mnogo pozornosti detaljima i crtežu. Izvor svjetlosti je neodređen, što je i odlika Bukovčeve pariške faze, budući da slika u pleneru. Granice između dvaju naslikanih predmeta gotovo da i ne postoje te se forme razdvajaju isključivo bojom, nanesenom u mrljama (sl. 3). Na mjestima gdje bi se ta granica inače nalazila lako se mogu uočiti nejasni prijelazi, tako da se stječe dojam kao da iz svakog naslikanog predmeta isparava voda. Tim načinom slikanja Bukovac stvara efekt koji nas podsjeća na prirodnu pojavu isparavanja vode iz tla, ljeti, pri visokim temperaturama zraka. Zbog izrazito lazurnih namaza te nanosa laka, koji je s vremenom požutjeo, ova slika na prvi pogled podsjeća na iznimno popularne oleografije na platnu, s kraja 19. i početka 20. stoljeća.

Slika je, što je neuobičajeno, potpisana na dva mjesta. Oba potpisa su Bukovčeva i posve su autentična. Prvi potpis (sl. 4) nalazi se u donjem desnom kutu slike (lice slike). Ispisan je u dva reda (B. BUKOVAC, / 1890.). Slova, kojima se Bukovac potpisao, nešto su veća. Ispisana su majuskulom (verzal) nakošenom ulijevo. Boju za potpis Bukovac je uzео s palete (tamniji tonovi smeđe). Pozadina, na kojoj je ispisan, naslikana je u nekoliko nijansi smeđe i zelene, u nešto svjetlijim tonovima, a potpis se vidi tek onda kada mu se posveti veća pozornost. Za razliku od mnogih analogija ovoga tipa Bukovčeva potpisa, drugi potpis iznimno je neuobičajen i neobičan.³ Bukovac je najprije na poledini slike, u njenom gornjem desnom dijelu (kvadrantu), grindirao dio platna sivobijelom bojom. Zatim je na tome mjestu naslikao oveću paletu s nekoliko kistova (tamnoplavi crtež palete i kistova, te tamnoplava slova, na sivobijeloj podlozi), koji izviruju iza desne strane palete, usmjereni prema gornjem desnom kutu slike. Unutar palete Bukovac se također potpisao majuskulom, u dva reda (BUKOVAC. / 1890.). Nije poznat ni jedan primjer takva Bukovčeva potpisa, ali je očito da je autentičan (sl. 5).

Jedno od Bukovčevih najuspjelijih ostvarenja iz pariškog, tj. engleskog razdoblja,⁴ slika je *Majka i dijete*, remek-djelo, koje je Bukovac u to vrijeme, već kao afirmirani slikar, naslikao u Parizu, ili Harrogateu, u nekoliko varijanti.⁵ Danas su poznate samo dvije varijante spomenute slike. Osamdesetih i devedesetih godina 19. stoljeća Bukovac je stvorio djela koja su ga u najboljem svjetlu proslavila kao virtuozu kista. Slikao je iznimno lazurnim potezom i s velikom lakoćom, u pleneru, s nekim naznakama impresionističke poetike. U tom razdoblju, djela svojstvena Bukovčevu stilu i koloritu, s velikim brojem nijansi smeđe

2. i 3. Vlaho Bukovac, *Majka i dijete*, detalji (foto: R. Kavazović) / Vlaho Bukovac, *Mother and Child*, details (photo: R. Kavazović)

4. i 5. Potpis na prednjoj strani i poledini platna slike *Majka i dijete* (foto: R. Kavazović) / Signature at the front and back side of picture *Mother and Child* (photo: R. Kavazović)

i zelene boje, iznimno podsjećaju na radove Jamesa Tissota (Jean-Jacques Tissot, 1836–1902.) ili Alexandrea Cabanela (1823–1889.) (sl. 6).⁶ Nažalost, Bukovac je, kao i oba spomenuta slikara, u to vrijeme najčešće slikao kolokvijalno nazvanim, tzv. »akademske stilom« (akademski realizam), gotovo u pravilu izvan onovremenih avangardnih strujanja, sve više se prilagođavajući ukusu nove društvene elite, pripadnika »Les nouveaux riches« klase, »novopečenih« bogataša, kojima pripada i veliki Bukovčev naručitelj i stovatelj, industrijalac i mecena Samson Fox. Slike namijenjene pripadnicima nouveaux riches klase, među kojima je i remek-djelo *Majka i dijete*, svojom umjetničkom kvalitetom i snagom ipak ponešto zaostaju za djelima namijenjenima znalačkoj i iskusnijoj »old money« publici, koja je u to vrijeme bila u društvu sve rjeđa i za koju je Bukovac slikao samo u iznimnim situacijama, po narudžbi. Slikarska poetika spomenutoga dijela Bukovčeva opusa, namijenjena isključivo pripadnicima old money »kluba«, pa tako s njom i neka iznimno uspjela, ali i rijetka ostvarenja, pripadaju samome vrhu našega slikarstva uopće. Tu posebice treba izdvojiti i spomenuti remek-djelo, među stručnjacima i kolekcionarima vrlo poznatu i omiljenu, *Mladu patricijku* (A) (sl. 7).⁷ To je iznimno slikarsko ostvarenje, vrhunac Bukovčeva pariškog razdoblja, koje i danas plijeni svojom kvalitetom i posebnosti. Tu osobito treba obratiti pozornost na besprijeckornu kompoziciju djela, minuciozno naslikane detalje te slikarsku snagu, koju je umjetnik na slici iskazao i koja iznimno jako djeluje na promatrača. Ako samo usporedimo raslinje na pozadini slika *Majke i djeteta* te *Mlade patricijke* (A), postat će nam jasna kvalitativna razlika između ta dva djela. Na slici *Majka i dijete* raslinje je nedefinirano i nije mu posvećena osobita važnost, a na slici *Mlade patricijke* možemo čak odrediti o kojemu je raslinju riječ. Ništa nije prepušteno slučaju. Nadalje, na licu *Mlade patricijke*, jedna-

ko kao kod Da Vincijeve Mone Lise, možemo pročitati neke psihološke osobine prikazanog lika, npr. njeno dostojanstvo, plemenitost, smirenost i ponos, dok takvih složenih psiholoških karakteristika likova na slici *Majka i dijete* ne možemo naći. Toj visokoj umjetničkoj kategoriji Bukovčeva pariške faze mogu se pridružiti i neke, najčešće nepotpisane i nedovršene, slike manjih formata, bolje reći uljene skice i predlošci, koje su nastale u isto vrijeme, ili nekoliko godina prije, kao umjetnikov osobni doživljaj i utisak trenutka u pleneru, trenutačna impresija francuskog krajolika. Tu posebno treba istaknuti iznimno uspio slikarev opus, koji je nastao u Parizu, tj. u Fontainebleauu, kojim se Bukovac svojim slikarskim izrazom nakratko približio poetici impresionizma (sl. 8).⁸ To su izrazito uspjele slike, velike umjetničke i kreativne snage, živih, brzih i relativno kratkih, energičnih, nesputanih i slobodnih, virtuoznih poteza, svojstvenih samo velikim slikarima. To su djela u kojima je Bukovac ostavio sve najbolje što je proisteklo iz njegova velikog talenta, koji, doduše, ipak nije iskoristio u potpunosti, tek povremeno ga iskazavši na pojedinim remek-djelima, npr. *Žena koja sjedi u šumi* (oko 1886. godine), propustivši tako priliku da svojim slikarstvom ispiše i nekoliko redaka u europskoj, a možda i svjetskoj povijesti umjetnosti. Nažalost, Bukovac, ondašnja publika, ali i kritika, tim remek-djelima nije posvetila previše pažnje, što potvrđuje i činjenica da su gotovo sva ta djela redom nepotpisana, a poneka i nezavršena, budući da mu financijski nikada ništa nisu donijela. Slikar je svu svoju pozornost i umjetničko htijenje usredotočio na velike narudžbe, od kojih je živio ugodno i u blagostanju. Spomenuto se uglavnom odnosi na njegovo umjetničko djelovanje od početka dvadesetog stoljeća, pa sve do Bukovčeve smrti, a tiče se prvenstveno prilično usiljenih slika, često osrednje kvalitete, iznimno velikih formata, nerijetko portreta, izrađenih u maniri akademskog realizma,

6. Alexandre Cabanel, *Phèdre*, 1880.

naslikanih majstorski, znalački i virtuosnim potezima kista, ali bez istinske umjetničke i stvaralačke snage te bez slikarske iskrenosti. Publika Bukovčeva vremena, a jednako s njom i kritika (ni danas stanje nije gotovo ništa bolje), zbog nerazumijevanja istinskih vrijednosti u umjetnosti, spomenute je slike glorificirala i slavila te ga upravo poradi tih djela smatrala, te ga još i danas smatra, vodećim hrvatskim slikarem uopće, što Bukovac, nažalost, ipak nije, ali je lako mogao biti. S minhenskim krugom hrvatskih slikara (*Die Kroatische Schule*), posebice se tu misli na Miroslava Kraljevića i Josipa Račića, ali i s još gotovo desetak slikara hrvatske moderne, koji su se na hrvatskoj slikarskoj sceni pojavili u drugom i trećem desetljeću dvadesetog stoljeća, hrvatsko slikarstvo dobilo je umjetnike, koji su svojim talentom, ali prvenstveno svojim djelom, Bukovca zasluženo zasjenili te ga ponešto potisnuli u drugi plan, ali u drugi plan samoga vrha hrvatskog slikarstva, gdje će zahvaljujući svojoj pariškoj fazi ta remek-djela, npr. *Mlada patricijka* (A) (sl. 7), *Majka i dijete*, a posebice *Žena koja sjedi u šumi* (sl. 8), Bukovac najvjerojatnije zauvijek i ostati.

Potrebno je naglasiti da žanr-scene, npr. remek-djelo

Majka i dijete, kod Bukovca imaju i skriveno, metafizičko značenje te svoju filozofiju. U svakom smislu središte slike, majka i dijete, nisu samo majka i dijete, a izvor i drveni žlijeb iz kojega teče voda nisu samo to što prikazuju. Bukovac se često služio simbolikom u svojim slikama, posebice u svojoj pariškoj fazi, pa majka i dijete za njega imaju i svoje simboličko značenje. Predstavljaju građanski ideal obitelji, a majka je i izvor života. Izvor iz kojega teče voda, za Bukovca, također je simbol izvora života te tako s njim i pojačava intenzitet intencije simbolike u ovom djelu.

Za bolje poznavanje ovoga djela iznimno je važna činjenica da je za modele majke i djevojčice Bukovac izabrao stvarna lica svoje sestre Gjore te nećakinje Linde. Kada se fizionomije majke i djevojčice, sa slike, usporede s licima stvarnih osoba, npr. onih s fotografije snimljene u Parizu 1890. godine, nedvojbeno se može utvrditi da je riječ o istim osobama (sl. 9).⁹ Bukovčeva sestra i nećakinja nekoliko su puta bile živi modeli za žanr-scene, na slikama često pseudoruralne tematike.¹⁰ Činjenica da je spomenuta fotografija iz 1890. godine načinjena u Parizu prilog je pretpostavci da je slika *Majka i dijete* naslikana također u Pari-

7. Vlaho Bukovac, *Mlada patricijka* (A), 1890. (V. Kružić Uchytíl, *Vlaho Bukovac – život i djelo*, 1855–1922, Zagreb, 2005, 68) / Vlaho Bukovac, *Young woman* (A), 1890. (V. Kružić Uchytíl, *Vlaho Bukovac – život i djelo*, 1855–1922, Zagreb, 2005, 68)

zu, najvjerojatnije iste godine. No, ako pažljivije proučimo spomenutu fotografiju, zatim sliku, može se zaključiti da je Bukovčeva nećakinja na fotografiji malo starija, negoli ju je on naslikao na spomenutoj slici. To možemo pripisati slikarskoj slobodi i Bukovčevu nastojanju da idealizira model te da ga približi ikonografskom motivu putta i tako naglasi bukolički sadržaj cijelog prizora. Tvrdnja gospođe Vere Kružić Uchytíl da je jedna od verzija ove iznimno uspjele slike nastala najvjerojatnije 1888. godine (manji format)¹¹ te kako je lako moguće da ju je Bukovac između 1888. i 1890. godine naslikao u nekoliko varijanti, bez izravnog sudjelovanja živih modela, samo je djelomice točna. Sliku *Majka i dijete* zasigurno je naslikao barem u dvije, danas poznate verzije, no veoma je upitno datiranje djela manjega formata u 1888. godinu. Smatramo da je prva slika s ovim motivom nastala tek 1890. godine (veći format). Po slici *Majka i dijete* većega formata Bukovac je najvjerojatnije načinio nekoliko varijanti slika manjih formata, što pouzdano objašnjava činjenica da su se najčešće (u pravilu) varijante slika manjega formata slikale prema predlošku, tj. originalu, većega, najčešće likovno uspjelijega, a nipošto obratno.

Osim toga, nakon bračne rastave, Bukovčeva sestra Gjore sa svojom kćerkom Lindom stigla je u Pariz, ali tek 1889. godine, gdje je bratu vodila kućanstvo i zajedno s kćerkom služila kao model za neka njegova djela, posebno ona što ih je načinio za Englesku.¹² Upravo zbog te činjenice ni jedna varijanta slike *Majka i dijete* nije mogla nastati 1888. godine, što, proturječivši samoj sebi, na jednom mjestu u svojoj knjizi, kaže i gospođa Vera Kružić Uchytíl.¹³ Ako pretpostavimo da je prva od slika nastala tek 1890. godine, u tome slučaju logično je da je slika manjega formata naslikana iste te godine, ako ne i godinu poslije, znači 1891. godine. Slijedom činjenice da je za predložak slika manjih formata Bukovac isključivo birao žive modele, slikajući ih u pleneru u svome pariškom ateljeu na Montmartreu, te činjenice da Bukovčeva sestra Gjore i nećakinja Linda nisu putovali s njim u Englesku, moglo bi se tvrditi da je slika *Majka i dijete* najvjerojatnije nastala u Parizu, a ne u Harrogateu. U Harrogateu je mogla nastati samo slika manjega formata, ako kojim slučajem i ona nije naslikana u Parizu. Uostalom, u Harrogateu je Bukovac malo i rijetko slikao.¹⁴

Messers Vicars Brothers iz Londona, engleski trgovci umjetninama, koji su imali izložbeni i prodajni salon umjetničkih slika na Eagle Placeu kraj Piccadilly Circusa, sredinom osamdesetih godina 19. stoljeća (oko 1886. god.) kontaktirali su s Bukovcem.¹⁵ Najprije su mu otkupili sliku *Les Ébats* (s pariškog Salona 1883. godine),¹⁶ koja je poslije pod nazivom *The White Slave* s velikim uspjehom izložena u Engleskoj te naposljetku i prodana u Londonu. Poslovna suradnja Vicars Brothers s Bukovcem započela je 1886. godine. Budući da su od Bukovca naručili portret »miliardera« Samsona Foxa, kojega su mu darovali za rođendan, a koji se bogatome industrijalcu jako svidio, Fox je Bukovca pozvao u goste, u Harrogate, nedaleko od Leedsa.¹⁷ Bukovca tamo nalazimo prvi put 1888. godine; sa Samsonom Foxom započeo je iznimno uspješnu suradnju, koja će rezultirati i velikim Bukovčevim financijskim uspjehom. Bukovac je u Engleskoj boravio nekoliko puta – 1888, 1890. i 1891, a možda i 1892. godine. U Parizu je u to vrijeme već slikao u pleneru pa je to činio i u Engleskoj, gdje je radio povremeno i malo, tako da je brojna djela, koja je prodao u Engleskoj, naslikao u Parizu.¹⁸

Slika *Majka i dijete*, nastala 1890. godine (veći format), vjerojatno je narudžba Samsona Foxa. Naslikana je u Parizu, a iste ju je godine Bukovac nosio Foxu u Harrogate. Nekoć se mislilo da je u posjedu Samsona Foxa bilo samo 17 ili 18 Bukovčevih djela, što znači da nisu sva prodana na aukciji 1911. godine.¹⁹ Danas se pouzdano zna da ih je bilo i mnogo više, tj. 25, dok Alex Kidson navodi čak 26 djela.²⁰ Najbolja i najuspjelija djela ostala su u vlasništvu obitelji Samsona

Foxa ili su bila poklonjena. Veći format slike *Majka i dijete* svakako pripada toj kategoriji, dok su njezinu manju varijantu kupili Vicarsi na aukciji 1911. godine.²¹ Nekoliko slika, koje su se nalazile u zbirci Samsona Foxa, Bukovac je naslikao u više varijanti, što je radio vrlo rijetko.²² Ne zna se točno kada je Bukovčevo djelo *Majka i dijete*, koja se od 1890. godine čuvala u zbirci Fox, promijenila vlasnika te kako je iz Engleske stigla u Ameriku, u posjed gosp. C. C. Callowaya, iz Palm Beacha (Florida). Do 1971. godine nalazila se u njegovu vlasništvu,²³ a tada je, kao humanitarna donacija, darovana instituciji Duvall Presbyterian Home, iz Glenwoda (Florida),²⁴ o čemu svjedoče i fotokopije dvaju dokumenata, koji funkcioniraju kao darovnica.²⁵ Slika je bila u vlasništvu Duvall Presbyterian Home između 1971. i 2006. godine. Napokon, stigla je u Hrvatsku, u privatno vlasništvo sadašnjih vlasnika (Zagreb). Budući da je platno slike na jednom mjestu bilo oštećeno (stanje prije restauracije), institucija Duvall odlučila ju je prodati, a novac iskoristiti za obnovu matične zgrade.²⁶ Sve dosadašnje ekspertize i istraživanja provenijencija pouzdano svjedoče o autentičnosti slike, koja nikada nije ni bila dovedena u pitanje.²⁷

Napokon, treba zaključiti da će Bukovčevo iznimno vrijedno i uspješno remek-djelo *Majka i dijete*, do sada javnosti potpuno nepoznato, upotpuniti saznanje o pariškom razdoblju našeg velikog umjetnika, ali i o njegovu cjelokupnom opusu.

BILJEŠKE

1 U dokumentima procjeniteljske kuće Art Services 2000 Ltd. – Fine Art Appraisals (originalni dokumenti su u vlasništvu sadašnjih vlasnika, 5 + 3 str.) na 5. str. navodi se za okvir slike: *Modern reproduction Belgian made frame with linen bevel insert* (hrv.: *Moderna replika okvira belgijske proizvodnje s platnenim umetkom*). Na poleđini okvira, na nekoliko mjesta, utisnuto je: Made in Belgium, a tamo se nalazi i papirnata naljepnica na kojoj piše: DUVALL HOME / M. 23. Malo niže nalazi se plastična pločica na kojoj je ugravirano: M 23. To je najvjerojatnije oznaka inventarne knjige humanitarne organizacije Duvall Presbyterian Home.

2 V. KRUŽIĆ UCHYTIL, *Vlaho Bukovac – život i djelo*, 1855–1922, Zagreb, 2005, str. 351–352 (slike 311 i 315).

3 N. dj., str. 354–356 (slike 336, 345, 348 itd.).

4 Bukovčev posjet braći Vicars i Samsonu Foxu između 1888. i 1892. godine.

5 Nekoliko je činjenica u prilog pretpostavci da je slika *Majka i dijete* nastala za vrijeme slikareva boravka u Parizu, dok gotovo nijedna nije u prilog drugoj tezi, onoj koja tvrdi da je slika na-

8. Vlaho Bukovac, *Žena koja sjedi u šumi*, oko 1886. (V. Kružić Uchytíl, *Vlaho Bukovac – život i djelo*, 1855–1922, Zagreb, 2005, 190) / Vlaho Bukovac, *Woman who seath in the forest*, around 1886. (V. Kružić Uchytíl, *Vlaho Bukovac – život i djelo*, 1855–1922, Zagreb, 2005, 190)

stala za vrijeme slikarevog boravka u Harrogateu, kod Samsona Foxa. – V. KRUŽIĆ UCHYTIL (bilj. 2), str. 66. i 351 (slika 312). – Citat: *Iz skupine pastoralnih scena (koje je Bukovac slikao od 1889. s likom sestre Gjore, njezinim djetetom i drugim modelima) Fox je imao nekoliko varijanata: Pick-a-back (Gjore s Lindom na leđima, K-311*), Majka i dijete.*

6 Alexandre Cabanel, *Phèdre* (1880.), ulje na platnu, 61 x 91 cm, Paris; izvor: <http://www.arc-store.com/cabaa9638.html> (13. 8. 2007.).

7 V. KRUŽIĆ UCHYTIL (bilj. 2), str. 68 (slika), 69, 355 (br. 346) i 35; *Mlada patricijka* (A), ulje na platnu, 131 x 97 cm., sign. d. d., Paris, 1890, Moderna galerija, Zagreb.

8 N. dj., str. 189, 190. (slika) i 347 (br. 274); *Žena koja sjedi u šumi*, ulje na platnu, 40 x 31 cm., bez sign., Paris, oko 1886, vlasnik: dr. Božidar Grgić, Zagreb.

9 N. dj., str. 56 (fotografija) – Opis fotografije: *Bukovac sa sestrom Gjore, nećakinjom Lindom i češkim slikarem Vojtěchom Hynaisom u vrtu svog ateljea na Montmartreu*, Pariz, oko 1890.

10 N. dj., str. 351 i 353 (npr. slike 311 i 327).

11 N. dj., str. 351 (slika 312) – *A Mother and Child* (hrv. *Majka i dijete*), ulje – platno, 63,5 x 43 cm, iz kolekcije Samsona Foxa, Harrogate, Engleska (U katalogu aukcije iz 1911. zavedena pod

Fotografija snimljena u vrtu Bukovčeva ateljea na Montmartreu (V. Kružić Uchytíl, Vlaho Bukovac – život i djelo, 1855–1922, Zagreb, 2005, 56) / Photo in the Bukovac garden at the Montmartre (V. Kružić Uchytíl, Vlaho Bukovac – život i djelo, 1855–1922, Zagreb, 2005, 56)

br. 70 i procijenjena na 15 funti. Otkupili su je Vicars Brothers iz Londona.) – A. KIDSON, *Vlaho Bukovac and his patrons in the north of England*, »The British Art Journal«, Volume VI, No. 3, London, Winter 2005, str. 13. (A Works owned by Samson Fox and his family.), br. 11 (*Mother and Child* 25 x 17 inches...The painting depicts a mother playing with her tousle-haired child by a well. Grove House sale, lot 170; bought by Vicars, 17 gns. Untraced.) – V. KRUŽIĆ UCHYTIL (bilj. 2), str. 440 (1911.) – Aukciona izložba umjetničke kolekcije Samsona Foxa (Knight, Frank and Rutley, 20 Hanover Square, London): Ova aukcija održana je u Harrogateu, u Grove House, između 21. i 29. 7. 1911. godine. Katalog: *Grove House, Harrogate, A Catalogue of the entire Contents of the Residence*. Pod brojem 6 u katalogu nalazi se i slika *A Mother and a Child*. – n. dj., str. 351 (fotografija na samome dnu stranice): Snimka kolekcije Samsona Foxa u dvorcu Grove House, Harrogate kraj Leedsa, 1903. Na zidovima nekoliko Bukovčevih slika označenih žutim okvirom. – Slika *Majka i dijete* (engl.: *A Mother and Child*, varijanta, dimenzija 63,5 x 43 cm) na fotografiji se nalazi posve lijevo, blago prerezana lijevim rubom kadra fotografije, tj. prva nalijevo do Bukovčeva *Portreta Samsona Foxa II* – n. dj., str. 354 i 355 (slika 336 iz 1890. g. i pripadajuća fotografija na str. 355). Nesumnjivo je da je riječ o spomenutoj varijanti

slike *Majka i dijete* (63,5 x 43 cm.), budući da je po fotografiji izmjeren i izračunat omjer formata slika (*Majka i dijete* – varijanta i *Portret Samsona Foxa II*) te je isti uspoređen s omjerom formata stvarnih dimenzija tih slika (dimenzije *Portreta Samsona Foxa II* su 99,5 x 76 cm). – A. KIDSON (bilj. 11), str. 6, fotografija br. 2 (2 Samson Fox's Gallery at Grove House, Harrogate. Photograph, about 1901. By courtesy of Grove House).

12 V. KRUŽIĆ UCHYTIL (bilj. 2), str. 55 i 472 (1889.).

13 N. dj., str. 66. – Citat: *Iz skupine pastoralnih scena (koje je Bukovac slikao od 1889. s likom sestre Gjore, njezinim djetetom i drugim modelima)*.

14 N. dj., str. 63–64. – Citat: *Slikao je najviše dva sata na dan – od 10 ujutro do (...)*.

15 A. KIDSON (bilj. 11), str. 8. – Alex Kidson mišljenja je da su Vicarsi ostvarili kontakt s Bukovcem mnogo ranije (1884. g.), nego što to tvrdi gospođa Vera Kružić Uchytíl.

16 V. KRUŽIĆ-UCHYTIL (bilj. 2), str. 53, 336 (fotografija 182) i 337 (slika 182).

17 N. dj., str. 62, 350 (slika 305), 351 (fotografija na dnu stranice),

354 (slika 336) i 355 (fotografija 336)

18 N. dj., str. 52–67.

19 *A Catalogue of entire Contents of Residence Grove House, Harrogate*. Knight, Frank & Rutley, London, 1911. (katalog), lot nr. 170 – A. KIDSON (bilj. 11), str. 13, 11 (*Mother and Child*) – Citat: (...)bought by Vicars, 17 gns. Untraced (...) – Toliko ih je navedeno u katalogu izložbene aukcije, 26. 7. 1911. godine. – R. FRANIČEVIĆ, *Vlaho Bukovac* (studija), »Prosvjeta«, 14, Zagreb, 1905, str. 428.

20 V. KRUŽIĆ-UCHYTIL (bilj. 2), str. 66. – Citat: *Taj broj se i povećao jer, uz osam već prije evidentiranih portreta Foxove obitelji, danas je sigurno da je na zidovima velike Foxove palače u Harrogateu visjelo barem 25 slika Vlaho Bukovca* (...) – A. KIDSON (bilj. 11), 13–14. – Alex Kidson navodi sva Bukovčeva djela iz engleskih zbirki, za koje je imao podatke (A checklist of works by Bukovac in English collections, 188--1922.). Ukupan broj tih djela je 55, s tim da 26 pripada Samsonu Foxu i njegovoj obitelji (A Works owned by Samson Fox and his family), 9 Richardu i Lauri LeDoux (B Works owned by Richard and Laura LeDoux) te je ostatak (20 djela) iz ostalih zbirki (C Other Works). – Pod brojem 11, na tom popisu, nalazi se i slika Mother and Child. Citat: (...) *not dated, but a larger version of the work measuring 39 x 29 inches (private collection, Florida) is signed and dated 1890 on the reverse* (...) Spomenuta slika upravo je *Majka i dijete* (veći format, oko 101 x 74 cm. = cca. 39 x 29 inch), koja je i glavna tema ovoga rada. Spominje se i zbirka u Floridi, gdje se spomenuta slika prije čuvala.

21 A. KIDSON (bilj. 11), str. 13, 11 (Mother and Child) – Današnji vlasnik slike manjega formata je nepoznat.

22 V. KRUŽIĆ UCHYTIL (bilj. 2), str. 66. - Citat: *Fox je imao nekoliko varijanata...* – Npr.: Portret Samsona Foxa I i Portret Samsona Foxa II, Dalmatinski ribari (A) i Dalmatinski ribari (B) ili pak, slike koje nisu bile u zbirci Samsona Foxa, a naslikane su u nekoliko verzija, npr.: Mlada patricijka (A) i Patricijka, tj. Mlada patricijka (B) itd. – N. dj., str. 62, 65 (fotografija), 68 (fotografija), 69, 337 /slika 183 (A) i (B), fotografija/, 350 (slika 305), 351 (fotografija u dnu stranice), 354 (slika 336), 355 /fotografija 336 i slika 346 (A)/ i 356 /slika 346 (B) – nastavak/.

23 Nepoznat je podatak o datumu kada je spomenuta slika postala njegovo vlasništvo, tako da se ništa ne zna o vlasnicima u vremenu između Samsona Foxa i C. C. Callowaya.

24 To je organizacija koja pruža skrb osobama s poteškoćama u razvoju. - Postoji sačuvana fotokopija pisma (datirano 19. 8. 1971. god.), u vlasništvu današnjeg vlasnika slike (1 str.), u kojem se gosp. A. H. Duvall zahvaljuje gosp. C. C. Callowayu, iz Palm Beacha (Florida), za doniranu Bukovčevu sliku i u kojem ga obavještava o budućem smještaju slike (soba za sastanke – privremeno).

25 U prvom dokumentu (4. 11. 1971. g.) gosp. Fred Messersmith (Art department – Stetson University, DeLand, Florida) daje novčanu procjenu Bukovčeve slike (dokument je u vlasništvu sadašnjeg vlasnika slike, 1 str.). U drugom dokumentu (20. 12. 1971. g.) gosp. Russel M. Geer, Mount Dora (Florida), daje procjenu slike i spominje eventualnu prodaju iste (dokument je također u vlasništvu današnjeg vlasnika slike, 1 str.).

26 Današnji vlasnici posjeduju cjelokupnu dokumentaciju o Bukovčevoj slici *Majka i dijete*. Postoje razni dokumenti koji su u svezi s procjenama i osiguranjima slike. Posebno ovdje treba

spomenuti dokumente procjeniteljske kuće Art Services 2000 Ltd. – Fine Art Appraisals, New Smyrna Beach (Florida), od 5. svibnja, 2006, iz kojih je razvidna procjena originalnosti te procjena novčane vrijednosti Bukovčeva djela (originalni dokumenti su u vlasništvu sadašnjih vlasnika, 5 + 3 str.). Postoji i fotokopija pisma (također u vlasništvu sadašnjih vlasnika, 1 str.) gosp. Christophera S. Hilla (3. 8. 2005. g.), iz »Duvall Presbyterian Home«, upućenog gosp. Alexu Kidsonu, eminentnom stručnjaku iz Liverpoola, koji se bavi Bukovčevim opusom, posebice onim dijelom koji je u vezi s njegovim borovkom u Engleskoj. U spomenutom pismu gosp. Hill traži savjet od gosp. Kidsona u svezi s restauriranjem, tj. popravkom slike te o njevoj eventualnoj prodaji.

27 Autentičnost slike *Majka i dijete* potvrdio je i naš istaknuti stručnjak gosp. prof. Igor Zidić, ravnatelj Moderne galerije u Zagrebu, koji se bavi Bukovčevim opusom (današnji vlasnici slike u svome posjedu imaju i certifikat datiran 18. 1. 2007. godine, koji je napisao uvaženi prof. Igor Zidić, 2 str.). – Slika *Majka i dijete* trenutačno je na restauraciji.

*Summary**Robert Kavazović**Mother and Child – Yet Another Unknown Work by Vlaho Bukovac*

Vlaho Bukovac (1855–1922) painted one of his masterpieces, the Mother and Child (large size) in 1890., probably on commission by the great collector and art patron, Samson Fox, a rich industrialist from Harrogate in England.

There were several versions of the painting. Today, only two seem to be extant. The work in question belongs to the large size version, and it is one of Bukovac's best achievements from his Paris, i.e., English phase (1877-1893). It is a virtuoso piece done with great detail and translucent layers in the plain air of the artist's atelier at Montmartre, in the spirit of the prevailing academic realism of James Tissot (Jean-Jacques Tissot) or Alexandre Cabanel, with some indication of impressionist poetics. It is a genre scene of pseudo-rural kind showing frontally in the middle a handsome mother (the face was taken from Bukovac's sister, Gjore, who, together with her daughter Linda served the master as a live model for some of his works). She is leaning leisurely against a horizontal ledge (or a crevice) supporting a cute chubby little girl (the face is that of Linda) trying to grab her mother's hand and climb on her shoulders. A pail in the lower right corner is filled by a water from a spring, which possibly had some deeper meaning for the artist, a frequent occurrence in the works of that phase.

There are two signatures. In addition to the customary two line upper case letters left leaning signature bearing the year of 1890, there is, strangely; an additional signature on the back, also in two lines of upper case letter and the year 1890. In the upper right section over a whitish-grayish ground there is a large, dark blue palette with several brushes, within which Bukovac has placed his signature with the year 1890, also in dark blue.

Mother and Child is undoubtedly an authentic Bukovac work, and the two signatures confirm the year 1890. It is obvious that Ms. Vera Kružić Uchytíl made a mistake claiming that the smaller format painting was made in 1888, as Bukovac regularly painted small formats after the large size ones. Additionally; the live models for the work were Gjore and Linda who came to Paris only in 1889.

Bukovac met his long term patron, Samson Fox, through the London art dealers, Messers Vicars Brothers. Fox was, judging from the above, the person who commissioned both the large and the small version of the Mother and Child. The painting, having left the Fox collection, appeared lost, to reemerge in the collection of C. C. Calloway from Florida, who donated it to the humanitarian organization Duvall Presbyterian Home in 1971, which, eventually; sold it to a private collector in Zagreb in 2006.